

Suomalais-diplomaatin kiinnostava teos juutalaisista

René Nyberg: Viimeinen juna Moskovaan. Kustannusosakeyhtiö Siltala 2015. 224 s. ISBN 978-952-234-260-7.

René Nybergin teos on syksyn 2015 tapaus tietokirjojen alalla. Kirjassa on useita ulottuvuuksia ja se kestää useamman lukemisen. Kyseessä ovat osittain Nybergin omat muistelmat, vaikka teos onkin suurelta osin Nybergin vanhempien ja hänen äitinsä latvialaisen serkun tarina. Teoksen omistuksessa René Nyberg kertoo kauniisti, ketkä ovat hänen varsinaiset idolinsa: äiti, isä ja äidin serkku.

Teoksessa tehdään selkoa Keski- ja Itä-Euroopan, erityisesti Latvian ja osittain Suomenkin juutalaisista. Siinä tarkastellaan toista maailmansotaa, Baltiaa ja Neuvostoliittoa, joka onkin Nybergin, Suomen entisen Moskovan suurlähettilään, leipälaji. Kertoessaan isästään tekijä tuo esiin tämän roolin urheilumiehenä ja urheilujohtajana. Isän ja Urho Kekkosen toimintaa toistensa tukijoina selostetaan myös lyhyesti. Vaikka René Nyberg ei itse ole juutalainen kuin epäsuorasti kristinuskoon kääntyneen äitinsä Fannyn (Feigen) kautta ("ensimmäisen asteen sekarotuinen"), kirjan pääaiheena ovat kuitenkin juutalaiset, heidän historiansa ja kulttuurinsa.

Nyberg kertoo mukaansatempaavalla ja kiehtovallakin tavalla vanhempiensa poikkeuksellisen, dramaattisen rakkaustarinan. Nyberg itse on mielenkiintoinen suomenruotsalaisen, suomalaisen, saksalaisen ja sittemmin myös juutalaisen kulttuurin tuote. Kirjailija

paljastaa joskus yllättäviä, hämmästyttäviäkin, yksityiskohtia ystävästään ja vanhemmistaan. Hänen avoimuutensa ja rehellisyytensä ovat tältä osin myönteisiä ja kirjaa rikastuttavia.

René Nyberg kävi saksalaisen koulun ja suoritti sekä saksalaisen että suomalaisen ylioppilastutkinnon. Hän on monipuolisesti kielitaitoinen, mutta paljastaa, että venäjän kielen harrastus alkoi varsin myöhään, vasta hiukan ennen diplomaattiuran alkua 1970-luvulla. Venäjään satsaaminen ja palvelu niin Moskovassa kuin Leningradissaakin kannattivat ja Nyberg nimettiin lopulta suurlähettilääksi ensin Moskovaan – ja sitten Berliiniin. Kouluaikojen parhaan ystävän isä oli ollut SS-mies ja Nybergin isällä oli kontakteja entisiin SS-miehiin, kuten "Berijan tarhoissa" vankina olleeseen Unto Parvilahteen. Kirjoittaja kertoo juutalaistaustaisen äitinsä lahjoittaneen isälleen Hitlerin ruotsinkielisen *Taisteluni*-kirjan. Lahjaan liittyi kai omintakeista huumoria, ottaen huomioon teoksen sisältö erityisesti juutalaisten osalta.

Vaikka Nyberg varsin pitkälle noudattaa ulkoasiainministeriön *omertaa*, vaitiolovelvollisuutta, hän kertoo pienet anekdootit sekä suomalaisten, että (ehkä) venäläistenkin juutalaisvastaisuudesta. Teoksen mukaan Moskovan suurlähettiläs Jaakko Hallama oli kirjeessään alivaltiosihteeri Yrjö Väänäselle ihmetellyt sitä, että René Nyberg oli "käynyt saksalaisen koulun, mutta hänen äitinsä oli juutalainen". Leningradilainen poliitikko Grigori Romanov taas pohti varakonsuli René Nybergin ulkomuotoa, joka hänen mielestään ei ollut tyyppillisen suomalainen. Tähän tummatukkainen Nyberg vastasi napakasti: "Olen suomalainen."

Nybergin äidin Fanny (Feige) Tokazierin liitto kristityn Bruno Nybergin kanssa ei sujunut kitkatta. Fannyn isä ja osa hänen muista

lapsistaan suhtautui liittoon kielteisesti. Hääpari haettiin poliisivoimin Turusta valheellisin perustein Tukholmaan lähdössä olevasta laivasta. Seurasi prosessi monissa oikeusasteissa, ja isä todettiin syylliseksi vapaudenriistoon. Joidenkin juutalaisten omaksuman tavan mukaan uskontonsa ja sukunsa hylännyt neito julistettiin "kuolleeksi" ja hänen osaltaan järjestettiin juutalaiset uskonnolliset hautajaismenot. Vaikka tytär ei enää oikeastaan ollut olemassa isälleen, hän kuitenkin satuttuaan joutumaan samaan pommisuojaan talvisodassa totesi tälle: "Surmatkoon ensimmäinen pommi sinut".

Bruno Nyberg tutustui tulevan vaimonsa perheeseen, koska hän oli mestaripainonnostaja, kuten myös kaksi Fannyn veljeä. Brunon ura urheilujohtajana nosti hänet ensin Suomen ja sitten kansainvälisen painonnostoliiton puheenjohtajaksi. Bruno Nyberg oli myös niiden urheilujohtajien joukossa, jotka tukivat Urho Kekkosen valintaa presidentiksi vuonna 1956. Sittemmin Kekkonen palkitsi tukijansa.

Kekkonen teki lähtemättömän vaikutuksen nuoreen René Nybergiin ja vaikutti myös hänen uravalintaansa. Tämä selittää myös diplomaatti Nybergin yllättävän ilmoituksen syntymäpäivähaastattelussa: "Olen kekkoslainen". Vaati vahvaa uskoa omaan pätevytyteen – jota René Nybergiltä ei olekaan koskaan puuttunut – sanoa näin siinä vaiheessa, jossa Kekkonen oli ollut jo monta vuotta poissa pelistä. On silti oikeudenmukaista todeta, että *Viimeinen juna Moskovaan* -teos antaa Nybergistä huomaanin ja huumorintajuinen kuvan. Se on jossain määrin ristiriidassa sen hiukan kopean *besserwisser*-imagon kanssa, jonka tämä diplomaatti, ehkä tarkoituksella, on usein antanut itsestään.

Teoksen pääaihe on kuitenkin juutalaisuus ja sen pähenkilö, teoksen kannessa morsiuspuvussa hymyilevä äidin riikalainen

serkku Mascha Tukatsier (sittemmin Jungman). Hän oli Riian juutalaisia ja pianonsoiton opettaja. Mascha, joka oli pitänyt yhteyttä suomalaiseseen serkkuunsa Fannyyn, aavisti millainen kohtalo odotti hänen Riikaan jääneitä uskontokuntansa edustajia saksalaisten saapuessa maahan toisessa maailmansodassa. Mascha sai vakuutettua miehensä Josef Jungmanin, joka oli opiskellut musiikkia Berliinissä, pakenemisen välttämättömyydestä. Tästä johtuukin kirjan nimi *Viimeinen juna Moskovaan*, joka itse asiassa meni paljon pidemmälle, aina Alma-Ataan saakka. Kaikki Maschan Riikaan jääneet sukulaiset murhattiin.

Jungmanit eivät saaneet Alma-Atassa ensin toivomaansa työtä, vaan joutuivat työskentelemään aikansa kolhoosissa. Sodan jälkeen he palasivat takaisin Riikaan, jonka asukkaiden sitkeä juutalaisvastaisuus, poliittiset ja työhön liittyneet ongelmat saivat heidät lopulta muuttamaan Israeliin. Sekään ratkaisu ei ollut lopulta tyydyttävä. Nokkela Mascha sai kuitenkin selvillä, että Saksa saattoi antaa Berliinissä opiskelleelle ja työskennelleelle Josefille eläkkeen, joten he muuttivat lopulta Berliiniin. Tästä Saksan politiikasta Nyberg totesi, että ”Saksa halusi hyvittää jotakin, jota ei voi hyvittää”.

Nybergin teos sisältää paljon informaatiota Baltian maista ja Neuvostoliitosta, joten se on antoisa myös poliittisen historian kannalta. Erityisesti lukija saa tietoa alueen juutalaisista ja heidän kulttuuristaan. Tekijä on laatinut teoksensa taitavasti moniulotteiseksi, mikä tekee siitä helppolukuisemman, koska kirjassa on paljon asiaa. Kirja kasvaa juutalaisten historiaa Baltiassa ja Neuvostoliitossa, muuallakin, käsitteleväksi teokseksi. Nybergin ja hänen äitinsä suhde juutalaisuuteen syventää monin tavoin teoksen kerrontaa. Kirjan lopun viitteet ja henkilöhakemisto ovat vaikuttavia ja osoittavat Ny-

bergin syvällisen perehtyneisyyden aiheisiinsa. Kieli on nautittavaa, eikä kyseessä ole tyypillinen entisen suurlähettilään *name dropping* -teos. On varmaa, että Nybergiltä odotetaan jatkossa muitakin kirjoja, erityisesti koska hänen Neuvostoliiton/Venäjän ja Saksan tuntemuksensa on erityisen vankka. Rohkeneeko hän kuitenkaan enää moiseen ryhtyä sellaisen täysosuman jälkeen, jota *Viimeinen juna Moskovaan* edustaa? René Nyberg on tehnyt hyveen monien ensimmäisen kirjansa kirjoittaneiden paheesta. Moniulotteinen kirja sisältää tavallaan useita teoksia, jotka tässä tapauksessa kuitenkin tukevat, eivätkä häiritse toisiaan.

TIETOKIRJAILIJA, EMERITUS-
SUURLÄHETILÄS MIKKO HEIKINHEIMO
PARIISI